

Το πρόταγμα της αυτονομίας στη σκέψη του Καστοριάδη (συζήτηση στο Νοσοτρος)

Το πρόταγμα της αυτονομίας στη σκέψη του Κορνήλιου Καστοριάδη – Μια κριτική Ματιά

Ομιλητές:

Νίκος Κατσιαούνης (Περιοδικό Βαβυλωνία)

Αλέξανδρος Σχισμένος (Περιοδικό Βαβυλωνία)

Γιώργος Οικονόμου (Συγγραφέας – Διδάκτωρ Φιλοσοφίας)

Μέρος 1ο:

[youtube id="nlkaIpXTuXc"]

Μέρος 2ο:

[youtube id="-Wy1Nc7NuKg"]

Η συζήτηση έλαβε χώρα στο Nosotros στις 16 Απριλίου 2013.

Η Αμερικανική Επανάσταση

Νίκος Κατσιαούνης

Η Αμερικανική Επανάσταση, η οποία αποτέλεσε το αποκορύφωμα επαναστατικών τάσεων της ατλαντικής ακτής από τις αρχές του 17^{ου} αιώνα, υπήρξε ένα κορυφαίο γεγονός που καθόρισε την εξέλιξη της νεωτερικής ιστορίας, ενώ παράλληλα τροφοδότησε όλες τις μετέπειτα θραύσεις στο κοινωνικοϊστορικό πεδίο.

Ο αγγλικός αποικισμός της αμερικανικής ηπείρου ολοκληρώθηκε

τις πρώτες δεκαετίες του 17^{ου} αιώνα. Από τη δεκαετία του 1650 η αγγλική οικονομική πολιτική είχε αναπτύξει έναν έντονο мерκαντιστικό χαρακτήρα που είχε ως στόχο περισσότερο τη λεηλασία των πόρων παρά τη σφυρηλάτηση μιας ενισχυμένης βιομηχανικής παραγωγής. Οι άποικοι που κατείχαν τις πρώτες ύλες δεν θα έπρεπε να παράγουν τίποτα που θα μπορούσε να ανταγωνιστεί την αγγλική βιοτεχνία ενώ παράλληλα θα έπρεπε να καταναλώνουν μόνο αγγλικά προϊόντα. Γενικά, θα μπορούσαμε να πούμε ότι ενώ η διοίκηση από τη Βρετανία στις αρχές γινόταν με μια χαλαρότητα, από τα μέσα του 17^{ου} έχουμε τη συγκεντροποίηση της αποικιακής διοίκησης κάτω από τη βασιλική κυριαρχία.

Από τους σημαντικότερους παράγοντες που διαμόρφωσαν την πορεία της Επανάστασης ήταν η διαθεσιμότητα τεράστιων εκτάσεων γης, ο πλούτος των εδαφών και η έλλειψη μιας οριοθετημένης διαστρωμάτωσης του κοινωνικού ιστού. Οι τεράστιες εκτάσεις δημιούργησαν μια διευρυμένη τάξη μικροκτηματιών, οι οποίοι δεν έβλεπαν τον λόγο της παρεμπόδισής τους από εξωγενή στοιχεία, κερδοσκόπους και βιομηχάνους. Δημιουργούνταν έτσι οι προϋποθέσεις για τη διαμόρφωση ενός «κοινωνικού συμβολαίου» ισότητας που θα κρατούσε ζωντανά τα ιδεώδη των Άγγλων Ισοπεδωτών του προηγούμενου αιώνα.

Υπήρχε μια τάξη ευγενών αγγλικανών γαιοκτημόνων, η οποία ζούσε εχθρικά ενάντια στον λευκό πληθυσμό που βρισκόταν σε ένα καθεστώς συμβασιούχου υπηρέτη, αλλά και ενάντια στους αφρικανούς δούλους. Οι άποικοι της ενδοχώρας βίωναν τη φτώχεια, την ανασφάλεια, τις ληστρικές πολιτικές των Άγγλων και τις διαρκείς «επιδρομές» των Ινδιάνων. Στις παράκτιες περιοχές, από τις αρχές του 18^{ου} αιώνα, οι φτωχοί και οι καταπιεσμένοι αποτελούν ένα ξεκάθαρα ορατό τμήμα του πληθυσμού. Οι έποικοι της ενδοχώρας είχαν ένα χαρακτηριστικό που αργότερα θα συνέβαλε θετικά στην Επανάσταση. Σε πολλά μέρη είχε αναπτυχθεί ένα σύστημα πολιτοφυλακής που είχε αντίκτυπο στη νοοτροπία των κατοίκων. Οι συχνές συγκρούσεις με τους ινδιάνικους πληθυσμούς και η συμμετοχή των πολιτοφυλακών σε

τρεις πολέμους με τα αγγλικά στρατεύματα εναντίον των Γάλλων, είχαν δημιουργήσει έναν ετοιμοπόλεμο πληθυσμό με υψηλό το αίσθημα της αυτοπεποίθησης και μια τάξη αξιωματικών εξίσου καλά εκπαιδευμένων με αυτούς των Άγγλων.

Η ολοκληρωτική πολιτική της Βρετανίας οριστικοποιήθηκε με την αποχώρηση των Γάλλων από τη Βόρεια Αμερική και ειδικά μετά τον Επταετή Πόλεμο που έληξε οριστικά το 1763.

Μια σειρά εξαντλητικών μέτρων που πάρθηκαν από το Βρετανικό Στέμμα δημιούργησαν σταδιακά μια εξεγερτική κατάσταση μέχρι που ξέσπασε η επανάσταση στην αμερικάνικη ήπειρο. Το 1765 ψηφίστηκε το περιβόητο Διάταγμα των Χαρτοσήμων που αξίωνε τους αποίκους να επισυνάπτουν χαρτόσημα σε πληθώρα εγγράφων που χρησιμοποιούν στην καθημερινή ζωή, όπως διαθήκες, τίτλους, συμβόλαια, ημερολόγια, εφημερίδες μέχρι και ζάρια και τραπουλόχαρτα. Για τη Βρετανία, ο φόρος αυτός συμβόλιζε την προσπάθεια για πλήρη κοινοβουλευτικό και κυβερνητικό έλεγχο στις αποικίες ενώ για τους αποίκους μια πολιτική πρόκληση για τα δικαιώματά τους και μια αμφισβήτηση των δικών τους νομοθετικών σωμάτων να ελέγχουν τα δημόσια ταμεία. Τα διατάγματα αυτά ένωναν τους αποίκους πέρα των κοινωνικών διαχωριστικών γραμμών, δημιουργώντας πολλές λέσχες που θα συνέβαλλαν αργότερα στην Επανάσταση όπως οι Γιοι και οι Κόρες της Ελευθερίας καθώς και πληθώρα διαδηλώσεων, λαϊκών συνελεύσεων κτλ. Το Διάταγμα του Τάουνσεντ το 1767 έθεσε μια νέα σειρά δασμών σε μεγάλη ποικιλία προϊόντων και την επιβολή των ρυθμιστικών κανόνων της αγοράς αποκλειστικά από τη Βρετανία. Αυτό οδήγησε σε ένα ευρύτερο μπούκοτάζ στα βρετανικά προϊόντα και τη δημιουργία ενός μεγάλου δικτύου «επαναστατικών επιτροπών». Η απόσυρση του διατάγματος από το Στέμμα εξαίρεσε μόνο το φόρο Τσαγιού. Στη Βοστώνη, το περίφημο Tea Party πέταξε στη θάλασσα τσάι αξίας 75.000 λιρών. Η απάντηση των Βρετανών ήταν ο αποκλεισμός του λιμανιού της Βοστώνης με τα Απαράδεκτα Διατάγματα το 1774. Όλα αυτά επιτάχυναν την εξέγερση που σιγόβραζε προς μια κανονική επανάσταση.

Στις αρχές του 1774 οι συνελεύσεις σχεδόν όλων των αποικιών

είχαν δημιουργήσει Επιτροπές Ανταποκρίσεων, την πρωιμότερη και συνηθέστερη επαναστατική οργάνωση. Είχε έρθει η ώρα για τη σύγκλιση ενός Ηπειρωτικού Συνεδρίου, το οποίο τελικά έλαβε χώρα στις 5 Σεπτέμβρη του 1774 ξεκινώντας από τη Φιλαδέλφεια. Αποτελούνταν από αντιπροσώπους των επαρχιακών συνελεύσεων και των τοπικών επιτροπών ανταποκρίσεων. Στο συνέδριο, καθώς και σε αυτό του επόμενου χρόνου, ψηφίστηκαν διάφορες διατάξεις που έθεταν οριστική ρήξη με τη Βρετανία. Το Ηπειρωτικό Συνέδριο από τη μια αποτελούσε για τους Αμερικανούς μια ευρύτερη εγγύηση αλλά και ευθύνη για τη συνέχεια της επαναστατικής τους πολιτικής και από την άλλη για το Στέμμα τη συνειδητοποίηση ότι άρχιζε η αντίστροφη μέτρηση. Είναι χαρακτηριστικά τα λόγια του Βασιλιά όταν έμαθε για το Συνέδριο: «Ο κύβος ερρίφθη. Οι αποικίες πρέπει ή να υποταχθούν ή να θριαμβεύσουν». Η αρχή έγινε τη νύχτα της 18^{ης} Απριλίου του 1775 όταν ο Άγγλος στρατηγός Γκέητς έστειλε στρατεύματα για να καταστείλουν την εξέγερση στη Μασαχουσέτη (περιοχή από τις πιο ριζοσπαστικές). Οι Άγγλοι ηττήθηκαν θριαμβευτικά, συνειδητοποιώντας ότι δεν είχαν να κάνουν με απαίδευτους αγρότες αλλά με έναν εμπειροπόλεμο και αποφασισμένο λαό, οι πράξεις του οποίου θα αντηχούσαν στις δημοκρατικές επαναστάσεις σε όλη την υφήλιο.

Όταν εξεγέρθηκαν οι Αμερικανοί δεν υπήρχε κανένα είδος επαναστατικής παράδοσης στην οποία θα μπορούσαν να απευθυνθούν. Οι ιδέες της Αγγλικής Επανάστασης ήταν γνωστές σε ένα μικρό μέρος του πληθυσμού. Υπήρχε όμως η πίστη ότι στην Αγγλία εξακολουθούσε να υπάρχει η Ελευθερία ως αποτέλεσμα της Ένδοξης Επανάστασης του 1688. Ένα μεγάλο μέρος στοχαστών του Διαφωτισμού πίστευε ότι στην Αμερική βίωναν την αποθέωση των «δικαιωμάτων των Άγγλων». Τόσο ο Τζον Λοκ όσο και ο Ντιντερό έβλεπαν στην Αμερική το απόσταγμα από οτιδήποτε καλό υπήρχε στην Αγγλία.

Τον Ιανουάριο του 1776 έχουμε την έκδοση της «Κοινής Λογικής» του Τόμας Πέην. Το κείμενο αυτό επηρέασε σε μεγάλο βαθμό τους επαναστάτες κάνοντας ξεκάθαρο ότι το αγγλικό πολίτευμα δεν μπορούσε με τίποτα να ταιριάξει με την έννοια της ελευθερίας.

«Όσο κοντύτερα πλησιάζει μια κυβέρνηση στη Δημοκρατική πολιτική τόσο λιγότερη δουλειά έχει εκεί ο βασιλιάς», ισχυριζόταν ο Πέην, αναφέροντας ότι η τυραννία ήταν ενδημική στους βασιλιάδες. Ο Πέην έδωσε σκληρές απαντήσεις στη θεσμισμένη εξουσία τόσο του βασιλιά όσο και στην αυθεντία της Αγίας Γραφής και της ελέω θεού μοναρχίας. «Διότι η μοναρχία είναι από κάθε πλευρά ο παπισμός της διακυβέρνησης», διακήρυττε, και «καθώς όλοι οι άνθρωποι είναι αρχικά ίσοι, ένας δεν μπορεί να έχει κάποιο δικαίωμα εκ γενετής να θέσει την οικογένειά του σε προνομιούχα θέση σε σχέση με τους άλλους». Οι ελευθερίες, κατά τον Πέην, οφείλονταν στο πολίτευμα του λαού κι όχι της κυβέρνησης ενώ καλούσε την Αμερική να υιοθετήσει τη δημοκρατία ως διακυβέρνηση – ένα σώμα αντιπροσώπων χωρίς βασιλιά ή αριστοκρατία ενώ τα δεκατρία νέα κράτη έπρεπε να υιοθετήσουν συντάγματα που θα θέσπιζαν ενιαίες συνελεύσεις σε μία μόνο Βουλή.

Η διακήρυξη της ανεξαρτησίας, έργο ζωγραφισμένο από τον Τζον Τράμπουλ

Στη λογική του Πέην αντιτάχθηκε ο Τζων Άνταμς με το βιβλίο του «Στοχασμοί για τη διακυβέρνηση». Εναντιωνόταν στη λαοκρατική άποψη της «Κοινής Λογικής» προτείνοντας ένα μοντέλο δημοκρατικής διακυβέρνησης που θα επαναλάμβανε το εξισορροπητικό σύστημα της Αγγλίας χωρίς βασιλιά και αριστοκρατία. Δύο νομοθετικά σώματα δηλαδή και ένα εκτελεστικό που θα ασκούσε βέτο σε αποφάσεις του νομοθετικού. Εκτός αυτών κι ένα ανεξάρτητο δικαστικό σώμα. Με την πλήρη απαγκίστρωση

των Αμερικανών από την Αγγλία, οι απόψεις του Πέην και του Άνταμς έπαιξαν μεγάλο ρόλο μιας και οι νέες πολιτείες έπρεπε να θεσπίζουν τα δικά τους συντάγματα για την ανεξαρτητοποίησή τους. Όπως γράφει ο Μπαίηλυν, «ομάδες ανθρώπων, διανοούμενοι, αγρότες, επιστήμονες και έμποροι, μορφωμένοι και αμαθείς συγκεντρώνονταν με σκοπό να οικοδομήσουν φωτισμένες κυβερνήσεις».

Η επανάσταση εξαπλωνόταν συνεχώς, «με κάθε άμαξα και κάθε μέρα η Ανεξαρτησία καταφθάνει σε εμάς σαν χείμαρρος», γράφει ο Τζων Άνταμς. Στα μέσα του Ιουνίου του 1776 το Δεύτερο Ηπειρωτικό Συνέδριο όρισε μια επιτροπή για τη σύνταξη της περίφημης Διακήρυξης της Ανεξαρτησίας. Η Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας ήταν εκτός των άλλων μια έκκληση στον αμερικανικό λαό να πάρει τα όπλα κατά της μοναρχίας. Οι υπογράφωντες αντανakλούσαν, με μια λανθάνουσα έννοια θα λέγαμε, τα συμφέροντα μιας ευρείας μεσαίας τάξης, αόριστης ακόμη, ή μιας «πρώιμης αστικής τάξης». Όπως αναφέρει ο Μπούκτσιν, «Ανήκαν σε έναν κόσμο που εξακολουθούσε να έχει μικτή οικονομία, όπου η ιδιοκτησία περιλάμβανε πέρα από την υλική περιουσία ενός ανθρώπου και τη ζωή του, την κοινωνική κατάσταση, τις ελευθερίες του και την υπόληψή του».

Οι ιδέες της Διακήρυξης είναι σαφώς επηρεασμένες από το ρεύμα του Διαφωτισμού και ειδικά από τον Τζον Λοκ. Οι άνθρωποι έχουν αναπαλλοτρίωτα φυσικά δικαιώματα που δεν μπορούν να περικοπούν και πηγάζουν από την ίδια τη φυσική τάξη πραγμάτων. Η κυβέρνηση υπάρχει χάρη στη συναίνεση του λαού και δεν έχει άλλη εξουσία πέραν αυτής που της έχει δώσει ο ίδιος λαός.

Η Διακήρυξη ήταν ριζωμένη στο φυσικό δίκαιο των διαφωτιστών μεταφέροντας το όραμα της επανάστασης «ως ηθικού και ουμανιστικού κινήματος και όχι μιας απλώς υλιστικής κίνησης, κάποιας “φορολογικής εξέγερσης” ή μιας περιπέτειας εμπόρων και επιχειρηματιών που ήθελαν μεγαλύτερη ελευθερία εμπορίου».

Εδώ θα ήταν τεράστιο λάθος να μην αναφέρουμε ότι παρ' όλες τις διακηρύξεις υπήρχε μια τεράστια αντίφαση: Το γεγονός ότι στην

αμερικανική ήπειρο ένας στους πέντε κατοίκους ήταν μαύρος σκλάβος, ενώ οι γηγενείς ινδιάνικοι πληθυσμοί αντιμετωπίζονταν με τεράστια εχθρικήτητα και οι γυναίκες είχαν τα ίδια δικαιώματα με τους ανήλικους.

Εκείνο που δίνει μια εξέχουσα ιδιαιτερότητα στη Διακήρυξη της Ανεξαρτησίας είναι ο οικουμενικός της χαρακτήρας (στις πρώτες γραμμές αναφέρει «για έναν έντιμο σεβασμό στη γνώμη της ανθρωπότητας») αναδεικνύοντας την υπόθεση των Αμερικανών σε όλο τον κόσμο, γεγονός που θα το ακολουθήσουν όλες οι μετέπειτα μεγάλες επαναστάσεις. Η επίκληση δηλαδή στην πανανθρώπινη αλληλεγγύη και στην εφαρμογή των αναπαλλοτριώτων δικαιωμάτων του ανθρώπινου είδους. Όπως και ο Διαφωτισμός, έτσι και η Επανάσταση απευθυνόταν όχι στους Αμερικάνους ή τους Άγγλους αλλά στο λαό ως σύνολο, είτε βρισκόταν σε ελευθερία, είτε κάτω από τα δεσμά της καταπίεσης.

Καθώς η επαναστατική διαδικασία προχωρούσε με γοργούς ρυθμούς, οι άποικοι χωρίστηκαν σε «πατριώτες», δηλαδή αυτοί που υποστήριζαν την επαναστατική αλλαγή, και στους «νομιμόφρονες», που τάσσονταν με το Στέμμα, καθώς και μια μερίδα «ουδέτερων». Όπως είναι φυσικό, σταδιακά τα τμήματα αυτά συγκρούστηκαν στη διαδικασία του κοινωνικού ανταγωνισμού. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι η Επανάσταση περιλάμβανε σκληρούς εμφυλιακούς αγώνες και μάχες. Ο Καρλ Μπέκερ αναφέρει ότι η επανάσταση ήταν ένας σκληρός αγώνας για κυριαρχία της πατρίδας αλλά και ένας αγώνας για το ποιος θα κυριαρχήσει στην πατρίδα. Η Αμερικανική Επανάσταση δεν γνώρισε την εποχή της Τρομοκρατίας όπως η Γαλλική. Οι περιοχές που άφηναν οι νομιμόφρονες κατά την αποχώρησή τους (ακούσια ή εκούσια) δημεύονταν όχι τόσο σε πλούσιους αστούς όσο σε μικροκτηματίες. Πραγματοποιήθηκε στην ουσία ένας αναδασμός της γης όπου τα περισσότερα κτήματα μοιράστηκαν σε φτωχούς καλλιεργητές και αγρεργάτες.

Σταδιακά δημιουργήθηκαν δύο τάσεις σε εθνικό επίπεδο. Οι συγκεντρωτικοί (που επιθυμούσαν μια κεντρική εξουσία) και οι οπαδοί της συνομοσπονδίας. Το Καταστατικό της Συνομοσπονδίας (1781) οριζόταν ως ο συνταγματικός χάρτης της συνεργασίας των

πολιτειών, σχηματίζοντας τελικά μια χαλαρή συμμαχία από δεκατρείς νέες και ανεξάρτητες δημοκρατίες. Κάθε πολιτεία ήταν ελεύθερη, διατηρώντας την ανεξαρτησία και την κυριαρχία της, δικαίωμα που δεν παραχωρείται στο Συνέδριο (Κογκρέσο) των Ηνωμένων Πολιτειών. Το Κογκρέσο έχει νομοθετική και εκτελεστική εξουσία και του απαγορεύεται ρητά να διατηρεί στρατό. Αντίθετα του παρέχεται στρατός από τις πολιτείες μόνο για το κοινό καλό και την κοινή άμυνα. Δεν μπορεί ούτε να επιβάλει φόρους ή δασμούς εάν δεν συμφωνήσουν ομόφωνα όλες οι πολιτείες. Το καταστατικό μεταβίβαζε τη νομική ισχύ στα νομοθετικά σώματα των πολιτειών κι έτσι η πολιτική εξουσία πήγαζε περισσότερο από τα συντάγματα των πολιτειών παρά από το Κογκρέσο.

Το 1783 η Αγγλία μετά από συντριπτική ήττα στο Γιόρκταουν αναγνώρισε την ανεξαρτησία των 13 αποικιών με τη συνθήκη των Βερσαλλιών.

Μια απόπειρα πραξικοπήματος, που απέτρεψε ο ίδιος ο Ουάσιγκτον, και μια εξέγερση που πήρε επικίνδυνα χαρακτηριστικά, αποτέλεσε τη δικαιολογία για τα υψηλά στρώματα και την ελίτ για τη συγκρότηση ενός Συντάγματος που θα επέβαλε έναν συγκεντρωτικό και αποτελεσματικό κρατικό μηχανισμό. Χωρίς τη σύμφωνη γνώμη όλων των πολιτειών και μετά από ελιγμούς των ιδιοτελών ελίτ, το 1786 συνέρχεται μια απόλυτα μυστική συνέλευση στο ισόγειο της Πολιτειακής Βουλής της Πενσυλβανίας με υποτιθέμενο σκοπό την επινόηση μέτρων για να καταστεί το σύνταγμα της ομοσπονδιακής κυβέρνησης επαρκές ως προς τις απαιτήσεις της ένωσης.

Τελικά, παρά τις μεθοδεύσεις των κυρίαρχων τάξεων, το κείμενο του Συντάγματος του 1789 (η τελευταία πολιτεία το επικύρωσε το 1790) διατηρούσε αρκετά προνόμια των πολιτειών. Δεν συγκροτούσε ένα συγκεντρωτικό κράτος αλλά άφηνε αρκετό χώρο στις πολιτείες να διατηρήσουν τα «λαοκρατικά» στοιχεία της ομοσπονδιακότητας μέσα σε μια χαλαρά συγκεντρωτική ένωση, όπως έλεγε ο Τοκβίλ το 1830. Οι πολιτείες είχαν τη δυνατότητα άσκησης πολιτικής και παροχής δικαιωμάτων σχεδόν σε όλο το

φάσμα της ανθρώπινης δραστηριότητας.

Δημιουργήθηκε εν τέλει ένα πολυεπίπεδο κυβερνητικό σύστημα όπου οι ομοσπονδιακοί οργανισμοί επέτρεπαν τη συμμετοχή των πολιτών στη λήψη των αποφάσεων υπό το πρίσμα μιας χαλαρής συγκεντρωτικής δημοκρατίας. Εκτός από την ελευθερία της ιδιωτικής σφαίρας (της προστασίας των πολιτών από τις αυθαιρεσίες της εξουσίας), έχουμε τη θέσμιση της δημόσιας ελευθερίας, δηλαδή της ενεργητικής συμμετοχής των πολιτών στην άσκηση της εξουσίας.

Η Αμερικανική Επανάσταση αποτέλεσε την έμπρακτη εφαρμογή των ιδεών του Διαφωτισμού εμπεδώνοντας τις έννοιες της ελευθερίας, της ισονομίας και του ελεύθερου συνταγματισμού. Παρ' όλες τις διαφωνίες των ιστορικών για τη σημαντικότητά της (π.χ. ο Howard Zinn την αναφέρει ως ένα «είδος επανάστασης»), αποτέλεσε την πρώτη νικηφόρα επανάσταση της νεωτερικότητας, επηρεάζοντας σε μεγάλο βαθμό τόσο τις μετέπειτα επαναστατικές διαδικασίες όσο και την πίστη των ανθρώπων για τη δημιουργία ενός νέου και πιο ελεύθερου κόσμου.

Περιοδικό Βαβυλωνία #Τεύχος 9

Έγκλημα και μετανάστης: Συνέντευξη με τον Στέφανο Ροζάνη

Συνέντευξη: Νίκος Κατσιαούνης

Ο καθηγητής φιλοσοφίας και συγγραφέας Στέφανος Ροζάνης παραθέτει μια άκρως ενδιαφέρουσα συνέντευξη γύρω από το ζήτημα των μεταναστών, του ρατσισμού καθώς και για τη συνεχώς

αυξανόμενη βία που εντοπίζεται σε όλο και μεγαλύτερα τμήματα του κοινωνικού ιστού.

«Μας πήραν την Αθήνα». Μετά τον τραγικό θάνατο του 44χρονου είδαμε ότι έγινε μια συντονισμένη προσπάθεια από τα ΜΜΕ που έδωσαν χώρο στην ανάδυση των φασιστικών και ακροδεξιών λογικών. Το έγκλημα ταυτίστηκε με το μετανάστη. Θα ήθελα ένα γενικό σχόλιο πάνω στα γεγονότα που διαδραματίστηκαν.

Καταρχάς μπορεί οι τελεστές του εγκλήματος να ήταν μετανάστες. Αυτό ωστόσο δεν σημαίνει καθόλου ότι το έγκλημα παράγεται από τους μετανάστες. Υπάρχει ένα πολύ κρίσιμο σημείο σχετικά με τις πολυπολιτισμικές κοινωνίες, με αυτό που λέμε πολυπολιτισμικότητα. Αυτό είναι να μπορέσουμε να διακρίνουμε τις μειονοτικές ομάδες σε σχέση με τους γηγενείς, σε σχέση με την κυρίαρχη εθνική ταυτότητα και να καταλάβουμε ότι η εγκληματικότητα υποθάλπεται σε μεγάλο βαθμό από την κυρίαρχη εθνική ταυτότητα χρησιμοποιώντας ως τελεστές τις μειονοτικές ομάδες, οι οποίες βρίσκονται κάτω από ένα καθεστώς εξαθλίωσης και μιζέριας. Επιπλέον αυτές βρίσκονται κάτω από την ασφυξία της εξαφάνισης της δικής τους κουλτούρας και της δικής τους αντίληψης για την ανθρώπινη αξία και ζωή. Υπό την έννοια αυτή, πρώτον: διαπιστώνουμε ότι δεν είναι δυνατό μέσα σε ένα πολυπολιτισμικό περιβάλλον να μη δημιουργούνται αναπόφευκτα τριβές μεταξύ της κουλτούρας κάθε μειονοτικής ομάδας και της κυρίαρχης εθνικής κουλτούρας. Επιπλέον τριβές ανάμεσα στις κουλτούρες μιας μειονοτικής ομάδας και μιας άλλης. Δηλαδή και οι μειονοτικές ομάδες βρίσκονται σε κατάσταση πολέμου μεταξύ τους προκειμένου κάθε μία να επιβάλει το *modus vivendi* το δικό της.

Κατά συνέπεια δεν πρόκειται ούτε για ένα προαναγγελθέν έγκλημα ούτε για έναν προαναγγελθέντα θάνατο. Πρόκειται για ένα σύμπλοκο φαινόμενο μέσα στο οποίο η εθνική κυρίαρχη ταυτότητα εμπλέκεται με τις μειονοτικές ταυτότητες κατά τρόπο ώστε να τις δημιουργεί, ηθελημένα ή αθέλητα, ως τελεστές ενός εγκλήματος, το οποίο είναι απαραίτητο ώστε να ισχυροποιηθεί η εθνική ταυτότητα.

Οι μετανάστες είναι πρόβλημα ή αφορμή αλλαγής της ελληνικής κοινωνίας; Μπορεί να ειπωθεί ο μετανάστης ως σημείο ρήξης με τις κυρίαρχες λογικές συγκρότησης του ελληνικού έθνους (δεσμοί αίματος και εδάφους);

Ο μετανάστης, ο ξένος, είναι πάντα ένα σημείο ρήξης. Κι αυτό γιατί ο ξένος αποκαλύπτει στην κυρίαρχη εθνική ταυτότητα τη γυμνότητά της. Την ψυχική και συναισθηματική ισοτονία της. Ο ξένος είναι εκείνος που ανασύρει από την εθνική ταυτότητα όλα τα λανθάνοντα στοιχεία τα οποία εκ της φύσεώς της περιέχει η εθνική ταυτότητα. Η Christeva συνήθιζε να λέει ότι το πρόβλημα ξεκινάει όχι από τον ξένο αλλά από το γεγονός ότι μέσα στην εθνική μας ταυτότητα είμαστε ξένοι στον εαυτό μας. Η ξενότητα που εμείς οι ίδιοι υφιστάμεθα, νιώθουμε, συναισθανόμαστε μέσα σε έναν άξενο κόσμο είναι αυτή που θα προβληθεί στη συνέχεια πάνω στο μετανάστη και θα τον καταστήσει ένα σημείο τριβής, ένα σημείο κρίσης. Η Christeva έλεγε πάλι ότι ο μετανάστης είναι λείος και σκληρός όπως το βότσαλο. Κατά συνέπεια, το πρόβλημα είναι ότι μέχρι τώρα στο μετανάστη προβάλλουμε την εικόνα της δικής μας εσωτερικής κενότητας, της δικής μας εσωτερικής απογνώσεως. Μια κενότητα την οποία δημιουργεί μια κοινωνία που έχει απαρνηθεί οποιαδήποτε αξιακή κλίμακα στο ανθρώπινο υποκείμενο κι έχει αφήσει ως μόνη «αξία» την άντληση υλικού κέρδους από την εκμετάλλευση της φύσης, της πόλης, της ίδιας της ζωής και από μια οργάνωση, η οποία στηρίζεται αποκλειστικά και μόνο στον ανταγωνισμό μέχρι εξοντώσεως του ανθρωπίνου υποκειμένου. Κατά συνέπεια, ο ξένος θα μπορούσε πράγματι να γίνει μια αφετηρία για αναστοχασμό. Αναστοχασμό για τον τρόπο της ζωής μας, για το είδος των πόλεων που ζούμε, για τη μοίρα του ανθρωπίνου υποκειμένου μέσα σε έναν κόσμο αλλοιωμένο, μέσα σε έναν κόσμο ο οποίος προσπαθεί να επιβιώσει ακυρώνοντας οποιαδήποτε αξιακή κλίμακα πάνω στην οποία στηρίζεται το ανθρώπινο υποκείμενο.

Η αποτυχία της πολυπολιτισμικότητας αποτελεί μια συνολική κρίση ταυτότητας σε μια λογική που εξακολουθεί να θεωρεί ότι οι απαντήσεις στα σύνθετα οφείλουν να είναι θεσμικές. Ποιοι οι

όροι σήμερα για μια νέα κοινωνική πρόταση έξω από τους θεσμούς;

Ως προς το θέμα της θεσμικής κατοχύρωσης τα πράγματα είναι πολύ δύσκολα, διότι είτε θα θεσμοθετήσω τη διαφορά είτε θα την αφήσω εκτός της θεσμικότητας. Ωστόσο ο ξένος, ο οποίος βρίσκεται κάτω από τη μπότα μιας κυρίαρχης εθνικής ταυτότητας, δεν επιθυμεί τίποτε άλλο παρά να θεσμοθετήσει τον εαυτό του μέσα σε αυτήν την κυρίαρχη ταυτότητα. Αιφνιδίως ο ξένος προσπαθεί με κάθε τρόπο να βαπτιστεί, ας πούμε, χριστιανός προκειμένου να τοποθετηθεί μέσα στο θεσμικό πλαίσιο μιας χριστιανικής κοινωνίας είτε είναι μουσουλμάνος, είτε οτιδήποτε άλλο. Αυτή η λαχτάρα του ανθρώπου να μπει μέσα στο σύνολο των θεσμών μιας κοινωνίας κι έτσι να αποκομίσει τα θεσμικά οφέλη επιφέρει μια φοβερή αλλοίωση στην ψυχосύνθεση του ανθρώπου που προσπαθεί να ενταχθεί στους θεσμούς. Γίνεται περισσότερο σκληρός και ανηλεής όταν μπει μέσα στο θεσμό. Τότε γίνεται βασιλικότερος του βασιλέως και μπορεί να στραφεί εναντίον της δικής του εθνικής ταυτότητας προκειμένου να διατηρήσει τα οφέλη μιας θεσμοθετήσεως. Και εδώ τίθεται ένα πρόβλημα.

Ό,τι θεσμοθετείται γίνεται μηχανή κρέατος. Που σημαίνει ότι δεν υπάρχει ζωή μέσα στους θεσμούς αλλά έξω από αυτούς. Μόνο που αιφνιδίως βλέπουμε μια κοινωνία που θέλει να θεσμοθετήσει μέχρι και την ομοφυλοφιλία. Θέλει ο ομοφυλόφιλος να θεσμοθετήσει τη σχέση του ώστε να απολαμβάνει τα δικαιώματα της θεσμοθετημένης κοινωνίας που ζει. Αυτό έχει ως στόχο και αποτέλεσμα την πλήρη ομοιογενοποίηση μιας κοινωνικής κατάστασης. Αλλά αυτό δεν είναι τίποτα άλλο από το σύγχρονο πρόσωπο του φασισμού. Εκείνο το οποίο προβάλλεται ως το αντίπαλο της φασιστικής κοινωνίας ή, με σύγχρονους όρους, της ολοκληρωτικής δημοκρατίας είναι η μη θεσμική αφομοίωση όλων των διαφορετικότητων. Γιατί η διαφορετικότητα μπορεί να παράγει αυτό που συμβατικά λέμε δημοκρατία. Ποτέ η ομοιογενοποίηση. Ζούμε σε έναν κόσμο ομοιογενοποίησης και εξωθούμε τη διαφορετικότητα να θεσμοθετηθεί με όρους ομοιογένειας. Από εκεί και πέρα αρχίζει το δράμα και των

θεσμών και των διαφορετικοτήτων, εννοώ δηλαδή τον τρόπο ζωής και συμπεριφοράς του μειονοτικού ανθρώπου που στην Ιστορία έγινε κατ' επανάληψιν είτε εννοούμε, για παράδειγμα, τον εβραϊσμό, είτε τον αναρχισμό, είτε με αυτό που θα έλεγε ο Καμύ «εξεγερμένο άνθρωπο». Όλα αυτά που αποτελούν κινδύνους όχι για τις μειονότητες αλλά εσωτερικούς για τη θεσμοθετημένη κυρίαρχη ταυτότητα, πρέπει να εξαλειφθούν. Όλες οι κοινωνίες δεν κάνουν τίποτε άλλο παρά, μέσω του οποιουδήποτε δικαϊκού συστήματος και της οποιασδήποτε θεσμοθετημένης εγκατάστασης της κοινωνίας, να προσπαθούν να αλλοιώσουν, δηλαδή να ομοιογενοποιήσουν τη διαφορετικότητα.

Η έννοια του ρατσισμού είναι ενδημική σε ένα σύστημα που έμαθε να λειτουργεί με βάση τον αποκλεισμό. Μπορεί η κοινωνία να επαναδιατυπώσει μια πρόταση μη εθνική;

Εάν υπάρχει μια πρόταση πέρα του εθνικού θα κριθεί από το γεγονός τού κατά πόσο τα στερεότυπα του εθνικού βρίσκονται σε μια τέτοια δυναμική ώστε να μπορούν κάθε τόσο να προβάλλονται και να διεκδικούν τη δική τους κυριαρχία. Τι εννοούμε στερεότυπα; Ένα από τα στερεότυπα είναι ο ρατσισμός, δηλαδή ο φόβος απέναντι στο ξένο, στον άλλο, στο διαφορετικό. Ακόμα και τον εαυτό μας εάν λίγο κοιτάξουμε εκ του σύνεγγυς, θα παρατηρήσουμε ότι κάτω από συνθήκες αισθανόμαστε φόβο όταν βρισκόμαστε σε περιβάλλοντα ξένα. Προτιμούμε τα δικά μας περιβάλλοντα γιατί αυτά μας δίνουν την ασφάλεια του «Εμείς». Οι άλλοι αποτελούν πάντα απειλή. Αυτό είναι ένα ψυχολογικό και κοινωνικό στερεότυπο.

Ένας σπουδαίος μελετητής των στερεοτύπων, ο Λόρεντζερ, υποστηρίζει ότι τα στερεότυπα υπάρχουν έτσι κι αλλιώς εμφυτευμένα και εγγεγραμμένα μέσα στο ανθρώπινο υποκείμενο. Ο φόβος του άλλου υπάρχει εγγεγραμμένος μέσα στο ανθρώπινο ψυχικό περιβάλλον. Πότε όμως αυτό το στερεότυπο (ο φόβος) μπορεί να εξωτερικευτεί και να κινητοποιήσει ανάλογες συμπεριφορές; Μπορεί μόνο όταν γύρω από το ανθρώπινο υποκείμενο έχει στηθεί μια ιστορική σκηνή που επιτρέπει σε αυτά τα στερεότυπα να εξωτερικευτούν ως καταστροφικές

δυνάμεις. Πάρτε το φασισμό. Ο φασισμός μπορεί να υποστηρίξει κανείς ότι είναι εγγενές στοιχείο του ανθρώπινου υποκειμένου. Πότε όμως αυτός παράγει Ιδεολογία και κινητοποιεί τους ανθρώπους και τις κοινωνίες; Όταν έχει στηθεί γύρω του μια ιστορική σκηνή που του επιτρέπει να βγει προς τα έξω. Κι εμείς δεν κάνουμε τίποτε άλλο παρά να στήνουμε αυτήν την σκηνή που θα επιτρέψουμε το στερεότυπο να βγει προς τα έξω ως καταστροφέας. Άρα εκείνο που μπορούμε είναι να μην επιτρέψουμε ποτέ μέσω του δρώντος ιστορικού υποκειμένου να εκδηλωθούν οι συνθήκες για την ανάδυση του στερεοτύπου.

Ζούμε σε μια περίοδο κρίσης των αξιών και κρίσης νοήματος. Η αποσάθρωση των σημασιών και η πλήρης εξατομίκευση έχει οδηγήσει σε μια αύξηση της βίας στον κοινωνικό ιστό σε όλα τα επίπεδα. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το «Όλοι εναντίον όλων» αρχίζει να σκιαγραφείται. Η βαρβαρότητα και η ελευθερία σε περιόδους κρίσης νοήματος απέχουν μια κλωστή. Τι θα επισημαίνατε πάνω σε αυτό;

Το ζήτημα της βίας είναι σύμπλοκο. Αλλά μια μικρή του, πιο επιπόλαια, προσέγγιση είναι η ακόλουθη. Ότι το «Όλοι εναντίον όλων» έπεται της προετοιμασίας του «όλοι για όλα». Εννοώ ότι σε μια κοινωνία που ορίζεται ως ύστερος καπιταλισμός ένα είναι το πρόταγμα που εμφυσιέται μέσα στο ανθρώπινο υποκείμενο. Ότι δεν υπάρχει φραγμός στην επιθυμία του έστω κι αν αυτή είναι μια δημιουργημένη επιθυμία. Για παράδειγμα, το κινητό τηλέφωνο ή το σκάφος έχουν τεχνηέντως δημιουργηθεί ως επιθυμία στο ανθρώπινο υποκείμενο. Αυτές είναι επιθυμίες οι οποίες έχουν τεχνηέντως εμφυτευτεί μέσω της φαντασμαγορίας του εμπορεύματος. Πιο απλά. Γιατί ο Ωνάσης μπορεί να έχει ένα σκάφος κι εγώ δεν μπορώ να το έχω; Κι ενώ ο μεν Ωνάσης στον κλασικό καπιταλισμό δεν αφορούσε την καθημερινότητά μας, σήμερα μέσω του συνθήματος «Όλοι για όλα» αρχίζει και την αφορά. Αυτό σημαίνει ότι έχει μια τεράστια επίδραση πάνω στη δομή της καπιταλιστικής κοινωνίας. Δηλαδή η αλλοίωση που προέρχεται από το γεγονός ότι όλοι μετέχουμε σε όλα αλλά η μετοχή μας, επειδή χρειάζεται οικονομική βάση, έχει ως πηγή

της το δανεισμό. Γινόμαστε homo hreosticus, γινόμαστε άνθρωποι χρεώστες. Μέσα σε αυτήν την κοινωνία μπορείς να κάνεις τα πάντα χρωστώντας μέχρι που αυτή η κοινωνία θα γονατίσει από το χρέος, μέσα από το παιδί που έφτιαξε δηλαδή τον καταναλωτισμό.

Μήπως αυτό δεν συμβαίνει τώρα; Άρα όταν στερείται το ανθρώπινο υποκείμενο αυτής της αυταπάτης της επιθυμίας, αυτής της φαντασμαγορίας του εμπορεύματος, προσπαθεί να τη διατηρήσει με νόμιμα και άνομα μέσα. Θα χρησιμοποιήσει τον Αλβανό ως μπράβο, τον πληρωμένο δολοφόνο, θα ρίξει την εγκληματικότητα πάνω στις μειονότητες για να βγει αυτό έξω από την ηθική του υπευθυνότητα στον κόσμο. Θα κάνει τα πάντα. Έτσι το «Όλοι για όλα» οδηγεί στο «Όλοι εναντίον όλων». Αυτό θα το δείτε στην εκπαίδευση όπου σε όλες τις βαθμίδες κυριαρχεί η ανταγωνιστικότητα στο βαθμό «ο θάνατός σου η ζωή μου». Από εκεί παράγεται μια κοινωνική βία που διαφέρει ωστόσο από τη βία ως στερεότυπο ή από τη βία που ο Walter Benjamin ονόμαζε ληστρική βία η οποία γέννησε την αρχαία ελληνική τραγωδία.

Το ζήτημα της ασφάλειας σπάνια αναφέρεται από τα κινήματα ρήξης, επειδή είναι μια έννοια που ανήκει στο κράτος. Εξάλλου θα μπορούσαμε να πούμε ότι με το κοινωνικό συμβόλαιο η κοινωνία έχει παραχωρήσει το μονοπώλιο της άσκησης βίας στο κράτος με αντάλλαγμα την ασφάλεια. Σε μια περίοδο που το κράτος αδυνατεί να τηρήσει το κοινωνικό συμβόλαιο και δεδομένου ότι όποιος έχει τα μάτια του ανοιχτά αντιλαμβάνεται ότι υπάρχει ζήτημα ασφάλειας στο κέντρο της Αθήνας, ποια θα μπορούσε να είναι η στάση των κοινωνικών κινημάτων;

Το κράτος είναι η βασική πηγή ανασφάλειας διότι η ανασφάλεια το υπηρετεί ώστε να επεμβαίνει κατασταλτικά και έτσι να ισχυροποιεί τον εαυτό του. Όλοι πέσαμε στην παγίδα της ασφάλειας επειδή προϋποθέσαμε ότι αυτήν την εξασφαλίζει το κράτος δια της επιβολής της κρατικής βίας. Σήμερα όντως έχουμε φτάσει σε μια κατάσταση όπου η ασφάλεια είναι το ζητούμενο μιας ολόκληρης κοινωνίας και μιας πόλης. Δεν σκεφτήκαμε όμως ότι η σύγχρονη διακυβέρνηση βασίζεται σε μια και μόνη αξιωματική βάση. Κι αυτή είναι η διακυβέρνηση δια του φόβου.

Εάν δεν παραχθεί φόβος το κράτος είναι ανίκανο να διακυβερνήσει. Έτσι έχει όλη τη δικαιολογία να παράγει φόβο. Ο Jameson λέει ότι στις σύγχρονες διακυβερνήσεις ο φόβος εκφράζεται με δυο τρόπους, στο μεν ατομικό επίπεδο δια του καρκίνου, στο δε συλλογικό δια της τρομοκρατίας. Θα πρόσθετα, στο συλλογικό επίπεδο, δια της ανασφάλειας. Όλη η κομματική δημοκρατία στηρίζεται πάνω στην ανασφάλεια γιατί με το πρόσχημα αυτό βγαίνει με το αίτημα της ασφάλειας. Χωρίς αυτό δεν μπορεί να διακυβερνήσει. Άρα από τον επίσημο θεσμοθετημένο μηχανισμό δεν έχουμε να περιμένουμε τίποτα παρά μια προϊούσα και αύξουσα διάχυση της ανασφάλειας. Είναι αυτό που θα σε κάνει να πας στην κάλπη να ψηφίσεις.

Κατά συνέπεια, το πρόβλημα τίθεται έξω από τους θεσμούς και στην ομαδική προσπάθεια μιας σχέσης με τα πρωτογενή στοιχεία της κοινωνίας. Δηλαδή σε μια αναβίωση της γειτονιάς, της ακαδημαϊκής κοινότητας, το συναίσθημα του «κοινωνικώς ανήκειν». Αν όλα αυτά δεν αποκατασταθούν με πρωτοβουλίες συλλογικές στο βαθμό που να ορθώσουν το ανάστημά τους απέναντι στην ανασφάλεια, τότε αυτή θα εξακολουθεί να κυβερνά τον κόσμο με όλα τα τραγικά αποτελέσματα.

Πώς κρίνετε το ζήτημα της παροχής ιθαγένειας που πρότεινε πριν κάποιο διάστημα το ελληνικό κράτος; Αφορμή για την ερώτηση είναι το γεγονός ότι οι ίδιοι οι μετανάστες δείχνουν ότι δεν το επιθυμούν.

Η παροχή ιθαγένειας δεν είναι τίποτε άλλο παρά ένα επικοινωνιακό τρικ, μια χρυσόσκονη που αντί να λύσει οποιοδήποτε πρόβλημα, το επιδεινώνει. Ο μετανάστης δεν ήρθε εδώ για να πάρει την ελληνική ιθαγένεια. Δεν το επιθυμεί. Τι να την κάνει την ελληνική ιθαγένεια;

Εάν υπάρξει καθολική νομιμοποίηση των μεταναστών και ένταξή τους στον κοινωνικό ιστό, πιστεύετε ότι θα άλλαζε το κυρίαρχο φαντασιακό και η αρνητική στάση απέναντί τους;

Όχι. Διότι πρώτον οι κοινωνικός ιστός στην Ελλάδα δεν μπορεί

να αντέξει την ενσωμάτωση. Μην ξεχνάτε το κυρίαρχο φαντασιακό συγκρότησης του έθνους εδώ.

Ακόμη και σε άλλες χώρες όπως στη Γαλλία, που το φαντασιακό συγκρότησης του έθνους είναι διαφορετικό (δεν υπάρχει η λογική του αίματος), εντούτοις υπάρχει πρόβλημα αποδοχής.

Ακριβώς. Γιατί εκεί έχουν άλλο αίμα που θερίζει περισσότερο. Αυτό σημαίνει ότι το φαντασιακό έχει στηριχθεί στο «εμείς». Αυτή τη στερεοτυπία του φαντασιακού είτε την εκριζώνεις, οπότε υπάρχει πρόβλημα για αυτό το ίδιο, είτε την αποδέχεσαι που σημαίνει ότι μέσα στο ίδιο το φαντασιακό δεν μπορείς να λειτουργήσεις. Χρειάζεται αυτό που θα έλεγε ο Καστοριάδης, ένα ριζοσπαστικό φαντασιακό που σημαίνει ότι ο κόσμος υπάρχει εφόσον και μόνο εάν υπάρχει κάποιος που θέλει να τον αλλάξει.

Οπότε δεν βλέπετε να υπάρχει μια λύση;

Όχι. Αυτά είναι τα διλήμματα που θέτει ο ύστερος καπιταλισμός και που είναι αδιέξοδα. Άρα η δράση του ανθρωπίνου υποκειμένου είναι η συλλογική δράση μέσα σε μια εντοπιότητα κουλτούρας. Εγώ είμαι Κυψελιώτης, που σημαίνει εγώ θα κοιτάξω να δημιουργήσω όρους και συνθήκες διαλόγου, ανοχής κτλ. ώστε να μην αλλοιωθεί η Κυψέλη, όπως το θέλει η εκάστοτε δημοτική αρχή.

Μιας και ζείτε στην Κυψέλη, μια περιοχή που βιώνει το «πρόβλημα» που συζητάμε, είναι δικαιολογημένο το αντιμεταναστευτικό μένος ορισμένων κατοίκων;

Όχι. Γιατί δεν καταλαβαίνουνε. Νομίζουν ότι τους φταίει ο μετανάστης. Δεν τους φταίει σε τίποτα. Οι ίδιοι φταίνε, οι οποίοι πηγαίνουν και στοιβάζουν σε 10 τετραγωνικά 45 ανθρώπους και πληρώνονται με το κεφάλι. Αλλά αυτό αποτελεί αξιωματική ελευθερία για το σύστημα διακυβέρνησης. Έχω ένα διαμέρισμα, είναι δικό μου, ό,τι θέλω το κάνω.